

Roza Luksemburg, mislec svobode

JOŽE PIANO

I.

O nobeni drugi ideji se ne ve tako splošno kot o svobodi, da je nedoločena, dvoumna in zmožna največjih nesporazumov ter jim zavoljo tega dejansko podvržena in nobena ni v rabi s tako malo zavesti. Kolikor je svobodni duh dejanski, imajo nesporazumi o njem toliko bolj hude posledice. (G. W. Hegel)

Dandanes se nam zdi na prvi pogled razumljivo, da sta besedi svoboda in enakost neločljivo povezani. V zgodovini politične misli in filozofije ni bilo tako. Naš miselni vzorec je posledica francoske revolucije, ki je ta besedni par povezala.

Za razumevanje pogleda Roze Luxemburg na pojmovanje svobode in enakosti se moramo nujno dotakniti oziroma razjasniti njeno pojmovanje demokracije, ki je v času, ko se skoraj vsi socializmi, takšni ali drugačni, sprašujejo, kam naprej, še kako aktualno. Prav posebno je vprašanje demokracije aktualno za našo družbo, ki je pred pomembno razvojno odločitvijo, ali bo storila korak naprej ali dva koraka nazaj ali oboje hkrati. Mislim, da nam misel Roze Luxemburg pri tej odločitvi lahko pomaga in prežene strah pred resničnimi interesi množice - javnosti, ali kot bi rekel Edvard Kardelj - pred pluralizmom interesov, ki bi lahko zaživel ob večji demokratizaciji naše družbe. Ob vsem pomanjkanju konkretnih navodil za izgradnjo socializma, mislim, da nam je Roza podala "obrazce", ki so ob pravilni uporabi tisto, kar išče naša družba. Ob tem se sprašujem, zakaj se ob vsem tem razmišljanju o socializmu po meri človeka (vedno manjka prihodnosti) tako nerado poseže po misli Roze (ali je vzrok v tem, da je množica primeren element).

Roza enači demokracijo z diktaturo proletariata. Vzrok za takšno izenačenje nam pojasni, ko poseže v polemiko Lenina in Kautskega o pojmu diktatura proletariata in se jasno ogradi od takratnega boržuaznega pojmovanja demokracije kot tudi od Leninovega pojmovanja; "Temeljna napaka v teoriji Lenina in Trockega je pač v tem, da natanko kot Kautsky postavljata demokracijo proti diktaturi. - Diktatura ali demokracija, tako

zastavljajo vprašanje boljševiki in Kautsky. Ta se odloči seveda za demokracijo, ker mu pač pomeni nasprotje socialističnega prevrata. Lenin in Trocki se, nasprotno, odločita za diktaturo v nasprotju z demokracijo in s tem za diktaturo peščice ljudi, to je za diktaturo po meščanskem vzoru. Gre za dva nasprotna pola, ki sta oba daleč proč od resnične socialistične politike. Ko prevzame proletariati oblast, se ne more ravnati po nasvetu Kautskega in s pretvezo o - nezrelosti dežele - odredi socialističnemu prevratu ter se posvetiti izključno demokraciji, ne da bi pri tem izdal samega sebe, internacionalo in revolucijo. Zato odločno, nepopustljivo in brezkompromisno sme in mora takoj ukrepati v duhu socialistične preobrazbe, mora torej izvajati diktaturo, toda diktaturo razreda, ne stranke ali klike, diktaturo razreda, torej diktaturo v najširši javnosti, ob kar najbolj živem sodelovanju ljudskih množic, v neomajni demokraciji.... Socialistična demokracija ni torej nič drugega kot diktatura proletariata (K ruski revoluciji, str. 774, Cankarjeva založba, 1977).

"Da, diktatura! Toda ta diktatura je v načinu, kako se uporablja demokracija, ne pa v njeni odpravi, je v energičnem, odločnem poseganju v pridobljene pravice in gospodarske odnose meščanske družbe, brez česar ni mogoče uresničiti socialističnega prevrata. Vendar mora biti to diktatura razreda, ne pa kake vodilne manjšine v imenu razreda, to je, vselej in povsod mora izhajati iz aktivne udeležbe množic, biti pod njihovim neposrednim vplivom, pod kontrolo vse javnosti, izhajati mora iz naraščajoče šolanosti ljudskih množic." (K ruski revoluciji, str. 775)

Njeno razumevanje demokracije bi lahko na kratko opisali kot dialektično preseganje forme in vsebine boržuzne kot tudi socialistične demokracije. Prav v tem preseganju se kaže njeno razumevanje dialektike, kar jo postavlja med pomembne marksistične mislece.

Temelji, na katerih naj bi zgradili socialistično demokracijo, so podani v njenem politično programskem spisu - KAJ HOČE SARTAKOVA ZVEZA -, ko govori o bistvu socialistične družbe, ki ga vidi "v tem, da velika množica delovnih ljudi neha biti vladana množica, temveč da SAMA ŽIVI VSE POLITIČNO IN GOSPODARSKO ŽIVLJENJE IN GA VODI PO ZAVESTNI SVOBODNI SAMOODLOČITVI" (K ruski revoluciji, str. 772).

Poudarek, da množica živi in vodi vso politično in gospodarsko življenje, nam razjasni, da se je Roza zavedala, da je demokracija nemogoča samo na političnem področju. Politično demokratizacijo družbe mora spremljati tudi osvoboditev - sprostitvev drugih elementov družbe, ki so pomembni za razvoj družbe kot celote. Drugače je demokracija jalova. Njena misel ni naključno vržena na papir, kar nam potrdi na več mestih v svojem teoretičnem delu. Najbolj zgoščeno pa nam pove v delu Ruska revolucija, ko pravi: "Kar velja za politično življenje, velja tudi za gospodarsko in socialno področje" (K ruski revoluciji, str. 772).

Kako drugačno je njeno pojmovanje demokracije, vidim v zahtevi, da se mora proces demokratizacije pričeti takoj. Le tako so lahko rezultati najplodnejši. Izgradnja socialistične demokracije "se ne pričinja v obljubljeni deželi, ko so temelji socialističnega gospodarstva že zgrajeni, ne pade z neba kot božično darilo za pridno ljudstvo, ki je medtem vestno podpiralo peščico socialističnih diktatorjev. SOCIALISTIČNA DEMOKRACIJA SE PRIČENJA HKRATI Z RUŠENJEM RAZREDNE VLADAVINE IN Z GRADITVIJO SOCIALIZMA. Pričenja se v trenutku, ko pride socialistična stranka na oblast" ter nadaljuje, "socialistična demokracija torej ni nič drugega kot diktatura proletariata" (K ruski revoluciji, str. 775).

Opozorilo pred peščico socialističnih diktatorjev-birokratov in poudarjanje primarne vloge množic je na žalost čas preslišal. Uresničila se je diktatura peščice, ki jo ponavadi identificiramo s posameznikom, v najbolj kruti obliki, kot si jo človeštvo lahko zamisli.

Perestrojka ni nič drugega kot "šola javnega življenja", ki skuša popeljati demoralizirano množico v množico, ki bo živ vir napredka in neizčrpno družbeno bogastvo. V zaživitvi posamezne iniciative je bodočnost današnjega socializma in lahko rečem, da se dandanes vračamo k misli Roze Luxemburg, ne da bi se tega zavedali.

II.

Ko pride proletariat na oblast, je njegova zgodovinska naloga, da ustvari namesto meščanske socialistično demokracijo, ne pa, da opravi sleherno demokracijo. (K ruski revoluciji, str. 774.)

Odnos vodstva in množice oziroma partije in razreda temelji na osveščanju in na funkcionalnem odmiranju vodstva in tako je "konec nasprotja med voditelji in za njim trapajočo večino, razmerje med množico in voditelji je postavljeno na glavo. Edina naloga takoimenovanih voditeljev v socialistični demokraciji je v tem, da množici pojasnijo njene zgodovinske naloge. Ugled, vpliv voditeljev v socialni demokraciji raste samo v sorazmerju z razsvetljenostjo množice, ki jo v tem pogledu oskrbijo, se pravi vsakršnega voditeljstva, slepoto množice, v sorazmerju, skratka, kakor se sami otrejajo svojega voditeljstva, napravijo množico za voditeljico, same sebe pa za orodje zavestne množične akcije" (strto upanje, str. 236).

Prav odmiranje - "odprava voditeljev in vodene množice v meščanskem smislu, te zgodovinske podlage vseh razrednih vladavin", je funkcija voditeljev, ki tako uresničujejo svojo zgodovinsko nalogo. Ob tem ne smemo pozabiti, da vloga množic ni pasivna, temveč nasprotno, množica mora živo posegati v dogajanje in tako ustvariti te pogoje za odpravo zgodovinske podlage razrednih nasprotij, oziroma ustvariti pogoje - prostor vodstvu, da uresniči svojo nalogo sestopa s pozicij voditeljev, se vklopi v množico. Množice so gibalo tako družbenega kot tudi revolucionarnega gibanja, "ker so zrak, brez katerega ne more živeti diktatura proletariata" (K ruski revoluciji, str. 771), voditelji oziroma partija pa so vzvod tega gibanja.

Narobe bi razumeli naslov njenega dela Die menga tut es, če bi skušali razložiti kot trenutno potrebno agitpropovsko parolo, ker v tem naslovu Roza Luxemburg skriva vse svoje prepričanje in zaupanje v množice.

V njenih zadnjih zapisanih besedah, "odpovedalo je vodstvo. Toda vodstvo more in mora biti po množicah in iz množic ponovno ustvarjeno. Množice so tisto, kar je odločujoče, so skala, na kateri bo postavljena končna zmaga revolucije. Množice so bile na višini in so preoblikovale ta 'poraz' v člen tistih zgodovinskih porazov, ki so ponos in moč mednarodnega socializma. In zato bo iz tega 'poraza' vzcvetela končna zmaga" (Red vlada v Berlinu, str. 974), ni nikakršnega opravičila množic, ampak kruta potrditev njene

teorije v praksi. Berlinsko vodstvo ni pritegnilo neorganizirane množice, ni bilo pripravljeno prepustiti vodstvo večini, taktika, ki so jo uporabili, ni bila revolucionarna, kot je bila taktika boljševiške partije, ki je napravila dialektični prevrat. Parlamentarno modrost: "Če hočeš kaj doseči, moraš imeti večino", ker "resnična dialektika revolucije postavlja to parlamentarno modrost na glavo: ne s pomočjo večine do revolucionarne taktike, pač pa s pomočjo revolucionarne taktike do večine. Samo stranka, ki zna voditi, to je poganjati stvar naprej, si v revolucionarni vihri pridobi privržence" (K ruski revoluciji, str. 753).

V sodobni teoriji vodenja podjetja so prišli do skoraj identičnih rezultatov kot Roza Luxemburg v teoriji odnosa "voditelj" in "vodeni", ki je inovativna razširitev marksistične misli. Seveda moderna teorija ni tako radikalna kot misel Roze, pa vendar pravi, da se je potrebno odpovedati načelu "Vladati in spet vladati". (Kakšen naj bi bil moderen menežer?, Teleks, 3.11.1988, št. 44)

III.

Na vprašanje, kako in od kod pride do ustvarjalnega zagona množic, si lahko odgovorim, če raziščemo svobodo, kot jo razume Roza Luxemburg. Njeno razmišljanje o svobodi je kljub vtisu, da se ni temeljito spoprijela s problemom svobode, naredilo korak naprej in ostalo na začrtani liniji. Temeljna misel: " Svoboda samo za pristaše vlade, samo za člane določene stranke, pa naj jih bo še toliko, sploh ni svoboda. SVOBODA JE VEDNO SVOBODA ZA TISTE, KI DRUGAČE MISLIJO. Ne zaradi fanatičnega verovanja v 'pravičnost', ampak ker je vse poživilno, zdravilno in očiščujoče v politični svobodi vezano na to bistvo in ker preneha delovati, če postane 'svoboda' privilegij" (K ruski revoluciji, str. 781), je zapisala na rob. Ob vseh govorancah o demokratizaciji naše družbe, o spremembi 133. člena, pa bo preteklo še mnogo vode, da bomo kot družba sposobni izvajati - uresničiti njeno misel; o svobodi drugače mislečih, ki zahteva ne samo spremembo določenih zakonov, ampak razumevanje, življenje v praksi, in kar je najpomembnejše, globoko duhovno preobrazbo človeka - množice, da bo sposoben-a sprejemati drugačnost kot naravno danost. Prav materializirati to idejo svobode je naloga vodstva, ki lahko s tem osmisli svojo nalogo.

V svobodi drugače mislečih se realizira človekova bit kot ustvarjalno oziroma kot posamezno, posebno in obče bitje. S svobodo drugače mislečega se priznava posameznika kot drugačnega in hkrati kot enakega in tu dobi pojmovanje enakosti novo vsebino. Ta enostnost različnega - ta boj nasprotij, je tisto gibalo razvoja, na katerega misli Roza, ko govori o množici kot ustvarjalnem viru vsega duhovnega bogastva in napredka. V tej poveznosti človeka z drugimi pa se skriva tisti bistveni razloček od tistega meščanskega pojmovanja svobode, ki jo razume kot nekaj individualnega, samostojnega, neodvisnega. Današnje pojmovanje političnega pluralizma je zvedenelo, ker dejansko samo ugotavlja razlike in jih sešteva, vendar jih ne upošteva.

Zasluga Roze je, da je idejo svobode drugače mislečega prenesla iz Spinozove filozofske misli v marksistično misel, jo razširila in ji tako dala nov smisel. Ob 200-letnici francoske revolucije, ki je hkrati obletnica njene smrti, mislim, da bi se morali nje, njene misli, spomniti in jo aktualizirati.